

KRISTIJO NO DONELAIČIO „METŲ“ IŠTRAUKA PRANCŪZŲ KALBA

Aurelija Leonavičienė | Vytauto Didžiojo universitetas
Germanistikos ir romanistikos katedra
K. Donelaičio g. 52, LT-44244 Kaunas, Lietuva
El. paštas: a.leonaviciene@hmf.vdu.lt

Straipsnyje analizuojami K. Donelaičio „Metų“ ištraukos vertimo į prancūzų kalbą mikrostruktūriniai teksto vienetai (deminutyvai, kultūrinės realijos ir vaizdingieji veiksmažodžiai), jų kalbinė, kultūrinė interpretacija ir vertimo strategijos. Tiriamoji medžiaga yra K. Donelaičio „Metų“ poemos vienos dalies („Rudens gėrybių“) ištrauka ir jos vertimas į prancūzų kalbą, publikuotas 1992 metais Paryžiuje išleistame poezijos žurnale. Aptariant mikrostruktūrinių teksto vienetų kontekstinį vertimą, remiamasi vertimo teoretikų (M. Lederer, J.-L. Cordonnier ir kt.), hermeneutinės ir fenomenologinės filosofijos atstovų (H. G. Gadamerio, P. Ricœuro) įžvalgomis. Nagrinėjant K. Donelaičio „Metų“ ištraukos vertimą, keliamas stilistinių ir kultūrinių teksto reiškinių vertimo į prancūzų kalbą klausimas, nagrinėjama, kokiais vertimo sprendimais vertėja mėgina pritaikyti verčiamą tekstą šiuolaikiniams prancūzų skaitytojams, turintiems nedaug informacijos apie XVIII amžiaus Apšvietos laikotarpio lietuvių valstiečių gyvenimo kontekstą. Dažnai pasitaikantys kultūrinių lietuvių reiškinių neutralizavimo atvejai, taikant semantinės distribucijos keitimo, praleidimo ir kultūrinio aktualizavimo strategijas, leidžia manyti, kad šių vertimo strategijų pasirinkimą lemia kūrinio eiliavimas ir prancūzų kalbos natūralumo siekis bei išankstinė kitos epochos literatūros adaptavimo šiuolaikiniams skaitytojams nuostata. Galima teigti, kad K. Donelaičio kūrinio ištraukos vertimas į prancūzų kalbą balansuoja tarp ištikimybės originalo reikšmėms ir kultūrinių teksto reiškinių aneksavimo. Eiliuoto teksto vertimo tyrimas atskleidžia kultūrinės transpozicijos ypatumus, kūrinio žanro ir taikomų vertimo strategijų sąveiką.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *meninio teksto vertimas, vertimo strategijos, kultūrinė reikšmė, deminutyvas, kultūrinė realija, vaizdingieji veiksmažodžiai.*

ĮVADAS

Šiuolaikiniame vertimo moksle, nagrinėjant grožinės literatūros tekstus, vertimo problemos sprendžiamos laikantis holistinio požiūrio į tekstą, kurio mikrostruktūriniai vienetai traktuojami kaip semantiškai ir stilistiškai neat-siejama teksto visumos dalis. Todėl skirtingai nei ankstyvosiose vertimo teorijose (E. Nidos, G. Mounino, A. V. Fiodorovo ir kt.), šiuo metu nebekeliamas pavienių teksto vienetų ekvivalentiškumo ar kalbinio deficito klausimas. Remiantis hermeneutinės, fenomenologinės filosofijos nuostatomis galima teigti, kad „vertėjo užduotis krypta ne nuo žodžio link sakinio, teksto ar kultūrinės tikrovės, bet atvirkščiai: prisipildydamas neapbrėptųjų konkrečios kultūros idėjų, interpretacijų, vertėjas nuo teksto leidžiasi prie sakinio ir žodžio.“¹ Pasak K. Župerkos, meninis stilius „yra aukščiausias sąmoningos kalbinės atrankos lygmuo“,² todėl kiekvienas mikrostruktūrinis vienetas meniniame tekste pasirenkamas neatsitiktinai, jis tarnauja autoriaus reiškiamai idėjai, teksto visumos prasmei ir vaizdai kurti. Taigi, „visumą reikia suprasti remiantis paskirybe, o paskirybę – visuma. [...] dalys, kurias apibrėžia visuma, savo ruožtu apibrėžia šią visumą.“³ Atsižvelgus į tai, kas pasakyta, galima teigti, kad teksto vertimas, ypač meninio, yra holistinis veiksmas, reikalaujantis suvokti meninį tekstą kaip tam tikrą vientisą visumą, nelygią jos atskirų elementų sumai. Šį požiūrį papildė vokiečių vertimo teoretikai H. Gerzymisch-Arbogast, K. Mundersbachas ir I. Fleddermannas, siejantys išvien atomistinę ir holistinę vertimo teksto sampratą ir teigiantys, kad atomistinių ir holistinių reikšmių vienovė atsiskleidžia tik reliaciniame kontekste, taikant *Relatra* vertimo metodą.⁴ Holistinis metodas (*Holontra*) leidžia atsižvelgti į viso teksto idėją, bendrąją žinojimą ir kultūrinį pažinimą, reikalingą tekstui suprasti, o atomistinis metodas (*Aspectra*) kreipia dėmesį į mažiausius reikšminius (mikrostruktūrinius) teksto vienetus, kad būtų atskleistas teksto individualumas ir sistemaiškai susieti reikšminiai vienetai pereinant nuo vieno teksto fragmento prie kito.⁵

Vykstant tarpkalbinei ir tarpkultūrinei meninei komunikacijai, atskiri teksto kalbos vienetai (pavyzdžiui, deminutyvai, frazeologizmai, vaizdingieji veiksmažodžiai ir kt.) nėra traktuojami kaip savarankiški vertimo vienetai. Jie laikomi

1 RICŒUR, Paul. *Apie vertimą*. Vilnius, 2010, p. 41.

2 ŽUPERKA, Kazimieras. *Stilistika*. Šiauliai, 2001, p. 89.

3 GADAMER, Hans-Georg. *Istorija. Menas. Kalba*. Vilnius, 1999, p. 27.

4 GERZYMISCH-ARBOGAST, Heidrun; MUNDERSBACH, Klaus. *Methoden des wissenschaftlichen*

Übersetzens. Tübingen; Basel; Francke, 1998, p. 45–46.

5 GERZYMISCH-ARBOGAST, Heidrun; FLEDDERMANN, Ingrid. Methodik des wissenschaftlichen Übersetzens. In *Modelle der Translation. Grundlagen für Methodik, Bewertung, Computermodellierung*. Frankfurt am Main, 1999, p. 291.

intratekstine sudedamąja vertimo vieneto dalimi. Laikantis šio požiūrio, atskiras teksto segmentas tampa svarbus, prasmingas kaip visumos dalis. Susipažinęs su kūrinio visuma, juo eksplikuojamomis ir implikuojamomis reikšmėmis, vertėjas numato tam tikras vertimo strategijas ir realizuotinus sprendimus. Tačiau, kaip versti ir kaip vertinti meniškai brandaus kūrinio ištraukos vertimą, kai verčiamas ne visas kūrinys? Ar vertėjui, nusprendusiam versti tekstą ne nuo pradžių, bet pradėti nuo vidurio, lengva rasti tinkamus ir motyvuotus vertimo sprendimus? Į šiuos klausimus mėginama atsakyti vertimo teorijos ir kritikos požiūriu analizuojant K. Donelaičio „Metų“ vienos dalies („Rudens gėrybių“) 68 eilučių vertimą į prancūzų kalbą. Iki šiol vienintelę šio kūrinio vertimo į prancūzų kalbą ištrauką vertė Ugnė Karvelis, kuriai prancūzų kalba buvo gimtoji. Vertimo tekstas publikuotas 1992 metais Paryžiuje išleistame poezijos žurnale „Poésie 92. Revue bimestrielle de la poésie d'aujourd'hui“. Analizuojant „Metų“ ištraukos vertimą tyrimo objektu pasirinkti stilistiniai diferenciniai ištraukos požymiai: deminutyvai, kultūrinės realijos ir vaizdingieji veiksmazodžiai. Atliekamo tyrimo tikslas – aptarti mikrostruktūrinių teksto vienetų (deminutyvų, kultūrinių realių ir vaizdingųjų veiksmazodžių) vertimo strategijas ir sprendimus K. Donelaičio „Metų“ „Rudens gėrybių“ ištraukos visumos požiūriu. Šį tikslą padeda įgyvendinti pasirinkta tyrimo metodologija: kiekybinių skaičiavimų ir lyginamosios vertimo analizės metodas.

STILISTINIŲ IR KULTŪRINIŲ TIRIAMOSIOS IŠTRAUKOS YPATYBIŲ PERTEIKIMAS PRANCŪZŲ KALBA

„Rudens gėrybių“ dalis yra neatsiejamai susijusi su kitomis trimis poemos dalimis ir įeina į bendrą metų ciklą. Joje, kaip ir „Pavasario linksmybėse“, „Vasaros darbuose“ ar „Žiemos rūpesčiuose“, aprašomi tie patys būrai, jų darbai, šventės ir kt. Skaitant „Rudens gėrybes“, kūrinio dalis atrodo labai panoramiška, tarsi iš viršaus į apačią slenkančia filmavimo kamera nufilmuota dokumentinė medžiaga. Pradėjęs nuo „Ant saulelė vėl nuo mūsų atstodama ritas / Irgi palikusi mus greita vakarop nusileidžia“, autorius pereina prie žemės, kuri „su visais pašaliais įmursi verkia“, jos gyventojų („Bobą su diedu blogu pas kakalį siunčia, / O kitus atšilt į stubą ragina lįsti [...]“) ir rudeninių jų gyvenimo realių. Lietuvių literatūros vertėja į prancūzų kalbą Ugnė Karvelis vertė „Rudens gėrybes“ nuo pradžios, nuo viršutinės vertikalės dalies, einančios į apačią ir išiliejančios į žemės horizontalę. Šios „Metų“ dalies aprašymo vaizdingumas, detalių gausa, kultūrinės reikšmės ir nacionalinė specifika kėlė nemažai galvosūkių kūrinio ištraukos vertėjai.

Išnagrinėjus visas 68 išverstas „Rudens gėrybių“ eilutes, pastebėta, kad vertėjai teko taikyti įvairias gramatines, semantines ir pragmatines vertimo strategijas. Iš

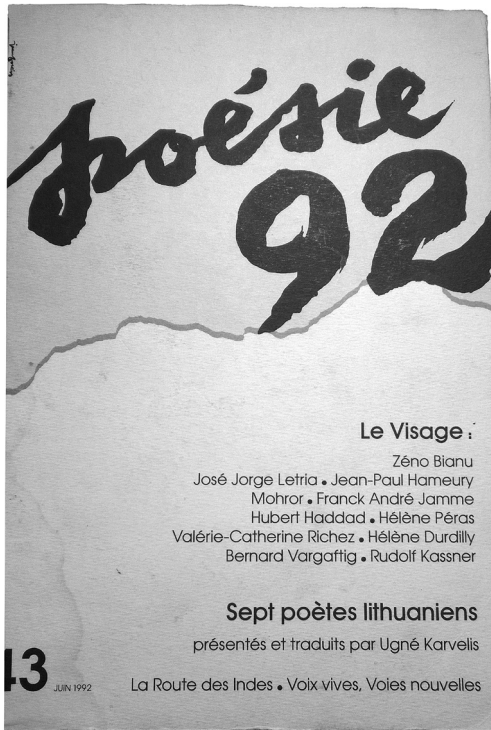
jų gausiausiai taikytos gramatinės vertimo strategijos (sakinio struktūros, sakinio dėmenų ryšio ir įvairūs morfologiniai pakeitimai), kurias lėmė skirtingas lietuvių ir prancūzų kalbų pobūdis, sintetinės lietuvių ir analitinės prancūzų kalbos skirtybės. Šie grynai kalbiniai pakeitimai, pereinant iš vienos kalbos sistemos į kitą, laikomi savaiame suprantamu kokybiško vertimo reikalavimu, todėl išsamiau straipsnyje nenagrinėjami. Susidomėjimą kelia tie kalbos vienetai, kuriuose atsispindi specifinės kalbinės, kultūrinės ir stilistinės reikšmės. Šias reikšmes nagrinėjamoje ištraukoje perteikė deminutyvai, kultūrinės realijos ir vaizdingieji veiksmoždziai.

K. Donelaičio „Rudens gėrybių“ 68 teksto eilutėse rasti pavartoti 9 lietuvių kalbos *deminutyvai*. Šio tiriamojo objekto specifika lėmė deminutyvų atrankos metodologinį savitumą. Turint omenyje, kad deminutyvų reikšmės atsiskleidžia tik sakinio ar pasakymo kontekste, tiriamųjų tekstų vienetai buvo atrinkti atsižvelgus į platesnį makrostruktūrinį kontekstą, konkrečiai realizuotą jų reikšmę. Straipsnyje nagrinėjami tik daiktavardiniai deminutyvai, atskirti nuo kitų formaliai į deminutyvus panašių negrynųjų deminutyvų ar deminutyvo reikšmės neturinčių leksinių vienetų, pavyzdžiui, leksikalizuotų gyvūnų jauniklių pavadinimų („žąsyčiai“ ir kt.). Nagrinėjamos ištraukos tikraisiais deminutyvais reiškiamą gamtinę valstiečių pasaulėjauta, gamtos reiškinių poetika, mažiškinis, maloninis aplinkos reiškinių vertinimas:

- (1) Vislab, kas linguodams ik debesų pasikėlė
Ir, pasidžiaugęs taip, **grūdelius** su vabalu valgė, [...] (Donelaitis 2002: 66)
- (2) Tos **vietelės** jau visur taipo nusirėdė,
Kad jos nei žagarai sausi siūbuodami barška. [...] (Donelaitis 2002: 66)
- (3) O **paukšteliai** su dainoms ankštai pasislėpė
Irgi be rūpesčių šaltai sapnuodami miegti. [...] (Donelaitis 2002: 67)

Prancūzų kalboje ir kultūroje nusakant panašias ekstralingvistines situacijas, deminutyvai paprastai nevartojami, todėl stengdamasi atspindėti šiuolaikinių prancūzų skaitytojų kalbinius lūkesčius, vertėja pasirinko semantinę vertimo strategiją – distribucijos keitimą ir neutralizavo šešių originalo teksto deminutyvų konotacinį turinį. Pateiksime 1, 2 ir 3 pavyzdžio vertimą į prancūzų kalbą:

- (4) Voyez, qui s'élançait à hauteur des nuages,
Et se divertissant ainsi, mangeait **graine** et insecte, [...] (Donelaitis 1992: 82)
- (5) Ces **abris** sont tous à ce point dénudés
Que les branches ballotées se cognent comme bois mort. (Donelaitis 1992: 82)

- (6) Quand les **oiseaux** chanteurs, serrés dans
leurs cachettes
Dorment sans souci d'un sommeil aux rêves
froids. (Donelaitis 1992: 83)

Šių deminutyvų vertimą neutraliais lek-
siniais vienetais (*grūdėlius – graine, viete-
lės – abris, paukšteliai – oiseaux* ir kt.) lėmė
skirtingas deminutyvų vartojimo dažnis
prancūzų ir lietuvių kalbos meniniuose
tekstuose ir apskritai retas deminutyvų sin-
tetinių formų vartojimas prancūzų kalboje.
Apie kalbinę nekalbinių situacijų nusakymo
specifiką dar vertimo mokslo pradžioje, t. y.
1958 metais rašė situacinės vertimo teorijos
kūrėjai J.-P. Vinay ir J. Darbelnet. Jie teigė,
kad tekstų ekvivalentiškumas remiasi si-
tuacijų ekvivalentiškumu,⁶ todėl siekdami
situacinio ekvivalentiškumo, vertėjai gali
atlikti įvairius kalbinius pakeitimus. Cituoti
K. Donelaičio ištraukos pavyzdžiai kaip tik
patvirtina šias teorines nuostatas. Kiti trys
iš devynių ištraukos deminutyvų (du „sau-

lelės“ pavyzdžiai (7 ir 8) ir „žolelėms“ (9) prancūzų kalbos vertime buvo perteikti
stilistiškai žymėtais vienetais – deminutyvais:

- (7) Ant **saulelė** vėl nuo mūs atstodama ritas
Irgi palikusi mus greita vakarop nusileidžia. (Donelaitis 2002: 65)
Voici qu'à nouveau **le bon soleil** s'écarte de nous,
Nous délaisse et vite roule vers le couchant. (Donelaitis 1992: 81)
- (8) Kaip mes, pirmąsyk stubos atverdami langus,
Šildantį šilto **saulelės** spindulį jautėm? (Donelaitis 2002: 66)
Qui nous fites ouvrir la première fenêtre
Pour nous réchauffer au rayon du **bon soleil** chaud? (Donelaitis 1992: 82)
- (9) Ak, daržų grožybės jūs su savo **žolelėmis** [...] (Donelaitis 2002: 67)
Las! Eclat des jardins aux **herbettes** jolies, [...] (Donelaitis 1992: 83)

Vertėja atkreipė dėmesį į svarbų saulės vaidmenį „Metų“ poemoje, saulės maloninį vertinimą, todėl kūrinio ištraukoje, pasirinkusi *formas perdarų strategiją*, stengėsi išlaikyti „saulelės“ deminutyvinę analitinę formą „le bon soleil“. Analizuojamų vertimo tekstų leksines analitines formas sudaro pagrindinė leksema su papildomu būdvardžiu (*saulelė – le bon soleil, saulelės – du bon soleil*). Straipsnyje aptariamų K. Donelaičio poemos deminutyvų ir anksčiau atliktų kitų lietuvių autorių tekstų deminutyvų vertimo į prancūzų kalbą tyrimų rezultatai leidžia tvirtinti, kad lietuvių meninių tekstų deminutyvai dažniau verčiami analitinėmis formomis,⁷ kurios atspindi analitinį prancūzų kalbos pobūdį, išsamiai aptartą deminutyvų tyrėjo S. Bidaud. Pasak mokslininko, prancūzų kalba yra pati analitiškiausia iš visų romanų kalbų, todėl nenuostabu, kad deminutyvai, kaip sintetinės kalbos ypatybė, dabartinėje prancūzų kalboje visiškai prarado vitališkumą⁸ ir kalba mažybės, malonines reikšmes linksta reikšti analitinėmis formomis. Žvelgiant iš šios perspektyvos, K. Donelaičio „Metų“ ištraukos vertėjos pasirinkta deminutyvų formos perdarų strategija leidžia išsaugoti stilistiškai reikšmingų teksto deminutyvų subjektyvųjų turinį ir kartu nenutolti nuo prancūzų meninių tekstų kalbos įprastumo. Cituotas 9 pavyzdys kartu rodo ir kitą vertėjos sprendimą – *tiesioginio vertimo strategijos* pasirinkimą ir lietuvių kalbos teksto deminutyvo „žolelėms“ vertimą sintetinės formos deminutyvu „herbettes“. Šis vienintelis vertimo ištraukoje pavartotas sintetinės formos deminutyvas, padarytas su dariausia dabartinės prancūzų kalbos deminutyvų priesaga *-et (-ette)*,⁹ tarsi rodo, kad vertėja stengiasi sudabartinti XVIII amžiaus lietuvių literatūros tekstą, atsisakyti senųjų prancūzų kalbos deminutyvų formų ir daryti tekstą kuo suprantamesnį šiuolaikiniams prancūzų skaitytojams.

Dėmesys vertimo adresatui pastebimas ir nagrinėjant K. Donelaičio „Metų“ ištraukos *kultūrinės realijas*, kurios suprantamos kaip specifinius kultūrinius, t. y. ekstralingvistinius reiškinius įvardijantys pavadinimai, kitos kultūros dėmenys, kurie vertimo kultūroje neturi identišku daiktų, reiškinių, todėl vertimo kalboje nėra ir jų pavadinimų. Žinoma, kalbinės bendruomenės gyvena nevienodose geografinėse, istorinėse sąlygose, skirtingai kategorizuoja ir vertina aplinkos reiškinius, pateikia kitokią reiškinių kultūrinę interpretaciją. Todėl įvairiose kultūrose visada galima rasti specifinių pavadinimų – realijų. Leksikografų ir leksikologų, nagrinėjančių

6 VINAY, Jean-Paul; DARBELNET, Jean. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*: Méthode de traduction. Paris, 1997, p. 22.

7 LEONAVIČIENĖ, Aurelija. *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas*. Kaunas, 2014, p. 131–154.

8 BIDAUD, Samuel. Sur la perte de vitalité du diminutif en français. *Revista de Filología Románica*, 2012, nr. 29.1, p. 54, 58.

9 FRADIN, Bernard. Le traitement de la suffixation en *-et*. *Langages. Quoi de neuf en morphologie* (Paris), 2003, nr. 152, p. 51.

Kristijonas Donelaitis

(1714-1780)

Père et fondateur de la littérature lithuanienne, Kristijonas Donelaitis est issu d'une famille de paysans libres, alors que le servage prévaut encore en Lithuanie. Après des études à l'université de Königsberg, il exerce le métier d'instituteur pendant trois ans, avant d'être nommé pasteur dans le village de Tolminkiemis, dans la partie lithuanienne de la Prusse Orientale, où il passera le reste de sa vie.

Son œuvre se compose de six fables, d'un récit rimé — Histoire d'une ferme lithuanienne contée par Pričkus — et de quatre poèmes sur les saisons, réunis par la suite sous le titre L'Année, dont est tiré le texte que voici. Les Saisons représentent une nouveauté en Europe du Nord : c'est la première fois que l'héxamètre est utilisé dans un texte rédigé en langue nationale et non plus en latin. Les écrits de K. Donelaitis seront imprimés après sa mort seulement à partir de 1818.

LES BIENFAITS DE L'AUTOMNE

Voici qu'à nouveau le bon soleil s'écarte de nous,
 Nous délaisse et vite roule vers le couchant.
 Jour après jour, il cache un peu plus son rayon,
 Les ombres s'étirent, chaque jour plus longues.
 Les vents, peu à peu, déploient leurs ailes à maléfices,
 Ils débusquent, chuintant, les replis de chaleur.
 Ainsi l'air tiède est pris de fraîcheur,
 Forçant le vieillard à enfiler tristement la pelisse,
 Il invite les autres à se mettre au chaud,
 A tiédir le manger et faire bouillir le chaudron.

realijų pavadinimų vertimo variantus, darbuose šie vienetai neretai vadinami „ekvivalentų neturinčia leksika“, kurios vienas iš tipų – onomasiologinis neekvivalentiškumas.¹⁰ Žvelgiant iš onomasiologinio neekvivalentiškumo pozicijos, kultūrinį reikšmės komponentą turinčios realijos egzistuoja tam tikro laikotarpio kalbiniame lygmenyje, nes susipažinus su kitos kultūros reiškiniais ir tikrove atsiranda ir jų pavadinimai. Realijas pažinti padeda kultūrų kontaktai, meninių tekstų vertimai, nes jie, kaip teigia F. Herbulot, gali suteikti socialinės, kultūrinės, politinės, technikos turinio ar kitos informacijos, papildyti pažintinę patirtį ekstralingvistiniais vienetais, kurie, kalboje įgiję pavadinimą, vėliau patys perteikia reikšmę.¹¹

Pripažinę, kad vertimas yra tarpkalbinė ir tarpkultūrinė komunikacija, šiuolaikiniai vertėjai vis rečiau kelia leksinių kalbos vienetų deficito ar kalbinio ekvivalentiškumo problemą, bando kūrybiškai ieškoti įvairių strategijų ir sprendimų, kad galėtų atskleisti kitos kultūros vaizdą ir savitumą, kuris leistų vertimo skaitytojams geriau pažinti svetimą kultūrą, plėsti kultūrinį akiratį. Nagrinėjant K. Donelaičio poemos ištrauką, buvo rastos kelios realijos: du kartus pavartotas žodis „stuba“ ir vieną kartą „kisieliūs“.

(10) Todėl ir orų drungnums atvėsti pagavo

Irgi senystę jau graudena kailinius imtis.

Bobą su diedu blogu pas kakalį siunčia,

O kitus atšilt į **stubą** ragina lįsti

Ir valgius drungnus bei šiltą viralą valgyt. (Donelaitis 2002: 65)

Ainsi l'air tiède est pris de fraîcheur,

Forçant le vieillard à enfiler tristement la pelisse,

Il invite les autres à se mettre au chaud,

A tiédir le manger et faire bouillir le chaudron. (Donelaitis 1992: 81)

(11) Ak, kur dingot, giedros jūs gi pavasario dienos,

Kaip mes, pirmąsyk **stubos** atverdami langus,

Šildantį šiltos saulelės spindulį jautėm? (Donelaitis 2002: 66)

Où êtes-vous, jours si clairs du printemps,

Qui nous fîtes ouvrir la première fenêtre

Pour nous réchauffer au rayon du bon soleil chaud? (Donelaitis 1992: 82)

10 MELNIKIENĖ, Danguolė. Onomasiologinis neekvivalentiškumas ir jo traktavimas lietuviškuose dvikalbiuose žodynuose. *Verbum*, 2010, t. 2, p. 46–54.

11 HERBULOT, Florence. Le Régime spécial

ou l'enseignement de la traduction en français à partir d'une langue « exotique » que l'enseignant ne connaît pas. In ISRAËL, F.; LEDERER, M. *La Théorie Interprétative de la Traduction III (de la formation à la pratique professionnelle)*. Paris, 2005, p. 99.

Abiejuose cituotuose 10 ir 11 pavyzdžiuose lietuvių valstiečių „stuba“, kaip svetima prancūzų skaitytojams realija, buvo praleista. *Praleidimo strategijos* pasirinkimą galėjo lemti kūrinio dalies rimavimo prancūzų kalba ypatumai, kalbiškai įprasto sąskambio siekis ir noras neapkrauti semantiškai pertekliniais žodžiais. Juk vertime pasakius „Qui nous fites ouvrir **la première fenêtre**“, savaime implikuojama gyvenamojo namo („stubos“) reikšmė. Tačiau 10 pavyzdyje, be minėtos realijos „stuba“, vertėja praleidžia visą teksto eilutę: „Bobą su diedu blogu pas kakalį siunčia“. Vertimo teorijos požiūriu, praleidimas yra pateisinamas dėl semantinio, stilistinio pertekliaus ar pragmatinių sumetimų. Nagrinėjant citotą 10 pavyzdį matyti, kad vertėja semantinį nuostolį greičiausiai pasirinko dėl teksto ištraukos rimavimo ir sąskambio. Kur kas tiksliau tą pačią K. Donelaičio kūrinio vietą į ispanų kalbą išvertė vertėja C. Caro Dugo. Ispanų kalbos tekste atsispindi didelis vertimo preciziškumas, dėmesys teksto reikšmėms ir mokėjimas subtiliai sieti eiliuoto kūrinio semantiką ir skambesį:

(12) Por eso el tiempo es húmedo,
advirtiendo a los viejos que agarren ya sus pieles.

Confina a la ancianita y al cansado viejito al calor del fogón,

a todos a meterse en **la choza** a calentarse
apremia, y a tomar comidas tibias y un guiso
bien caliente. (Donelaitis 2013: 113)

Cituotame 12 pavyzdyje lietuviško teksto eilutę „Bobą su diedu blogu pas kakalį siunčia“ semantiškai atitinka „Confina a la ancianita y al cansado viejito al calor del fogón...“, o lietuviškos „stubos“ reikšmę perteikia ispanų kultūrinė realija „la choza“.

„Metų“ poemos „Rudens gėrybių“ pradžioje K. Donelaitis vartoja ir kitą lietuvišką realiją – „kisielių“. Iškilus klausimui, kaip kalbiškai ir kultūriškai įveikti ekstralingvistinius sunkumus ir kultūrų atstumą, vertėja rinkosi pragmatinę vertimo strategiją – *kultūrinį aktualizavimą* ir „kisielių“ vertė žodžiu „gelée“ (liet. *želė, drebučiai*):

(13) Ogi dabar purvynai, kad juos krutina vyžos,
Nei **kisielius** ant ugnies pleškėdami teška. (Donelaitis 2002: 66)
Maintenant, la boue que retournent les brodequins
Gicle en grésillant comme **gelée** sur le feu. (Donelaitis 1992: 82)

Mėgindamas įsivaizduoti K. Donelaičio kuriamą vaizdą, „Rudens gėrybių“ skaitytojas prieš akis mato vyžomis apsiavusį būrą, klampojantį per didelį purvyną, ku-

ris lyg „kisielius ant ugnies“ pleškėdamas teška. Meniniam vaizdui kurti autorius pasirinko purvyno ir klampaus verdančio kisieliaus palyginimą. Versdama šią kūrinio vietą prancūzų vertėja vaizdo kūrimo požiūriu nemotyvuotai susiejo „kisielių“ su verdančia skysta „želė“ (pranc. *gelée*), kuri neišreiškia implikuojamo klampumo, taškymo lyg purvais asociacijų. Kur kas geresnį vertimo sprendimą rado ispanų vertėja, pasirinkusi žodį „koše“ (isp. *gacha*), dėl sąskambio lydimą būdvardžio „chamuscada“, kurie kartu implikuoja originalo tekste esančias reikšmines asociacijas ir perteikia purvo teškėjimo garsą:

(14) Y ahora barrizales, revueltos por abarcas,
 como las chamuscadas gachas chisporrotean en
 el fuego. (Donelaitis 2013: 114)

Aptariant cituotos K. Donelaičio „Metų“ ištraukos vertimą į ispanų kalbą, galima remtis C. Polo. Jis teigia, kad „ispaniškoje *Metų* versijoje valstiečiai maitinasi ne kisieliumi, o pietietišku jo atitikmeniu – *gachas* – tipišku kai kurių Ispanijos regionų patiekalu iš avižų arba kviečių miltų ir pieno. Vienu ar kitu būdu, valstietiško darbo izotopijos randa sau atitikmenį tam tikruose ispanų kalbos žodžiuose, kuriuose ryškios senosios Ispanijos kaimo reminiscencijos ir konotacijos.“¹²

Kaip išlaikyti senąją valstiečių pasaulėjautą, stilistines kūrinio konotacijas ir kaip perteikti specifinę kultūrinę reikšmę turinčias kultūrinės realijas, vertėjas sprendžia kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgęs į teksto visumos prasmę ir poveikį, kalbos vienetais implikuojamas kalbines ir kultūrinės konotacijas, ekstratekstinį kontekstą ir, be abejo, turimas vertimo skaitytojų kultūrinės žinias. Versdama nagrinėjamo kūrinio ištraukos kultūrinės realijas, vertėja taikė *praleidimo* ir *kultūrinio aktualizavimo strategijas*, kurios neutralizavo (praleidimas) arba iš dalies pakeitė (kultūrinis aktualizavimas) kultūrinės teksto reikšmes. Nors šios strategijos minimos vertimo teorijos ir kritikos darbuose kaip vertimo galimybės, tačiau per dažnas teksto kultūrinių reikšmių anuliavimas ir adaptavimas gali vesti, kaip rašo J.-L. Cordonnier, į kultūrinę originalo destrukciją ir kultūrinių reikšmių „aneksiją“.¹³ Tiriamosios medžiagos realijų ir deminutyvų vertimo analizė leidžia tvirtinti, kad prancūzų vertėja laikėsi išankstinio „Rudens gėrybių“ ištraukos kultūrinio adaptavimo ir eilivimo sklandumo siekio, todėl labiau rūpinosi, kaip „atvesti autorių pas skaitytoją“, kaip padaryti, kad K. Donelaitis būtų geriau suprantamas šiuolaikiniams prancūzų

12 POLO, Cristof. Šiltųjų kraštų Donelaitis: kaip *Metai* surado vietą ispanų kalboje. *Knygų aidai*, 2014, nr. 1, p. 10–11.

13 CORDONNIER, Jean-Louis. *Traduction et culture*. Paris, 1995, p. 167–172.

skaitytojams, o ne, kaip yra rašęs F. Schleiermacheris, „atvesti skaitytoją pas autorių“.¹⁴ Ši nuostata kilo iš vertimo tikslo supažindinti prancūzų skaitytojus su K. Donelaičio „Metų“ ištrauka ir kitų poezijos rinkinyje esančių lietuvių poetų kūriniais. Tai lėmė kultūrinių realiųjų ir deminutyvų vertimo sprendimus.

K. Donelaičio „Metų“ poemoje svarbų stilistinį vaidmenį atlieka **vaizdingieji veiksmažodžiai**. Jų apstu ir „Rudens gėrybėse“, todėl šie veiksmažodžiai laikytini diferenciniu stilistiniu teksto ypatumu, kuriam vertėjai turėtų būti dėmesingi. Vaizdingieji veiksmažodžiai, ypač periferiniai slinkties veiksmažodžiai, turi ne tik denotacinę (referencinę) reikšmę, bet ir konotacinę, t. y. nusako, kaip veiksmas vyksta, ir išreiškia jo kultūrinį vertinimą, pavyzdžiui, „sliūkinti“, „gūrinti“, „vėžlinti“, „kėblinti“ ir kt. Dėl detalizuotos semantinės distribucijos, vertėjams kyla keblumų juos verčiant į analitines kalbas, turinčias vartosenoje daugiau abstraktesnių veiksmažodžių, todėl pagrįstai I. Mel'cukas juos vadina „vertėjų košmaru“.¹⁵

Nagrinėjant K. Donelaičio „Metų“ 68 eilučių ištrauką, buvo rasti keli stilistiškai reikšmingi vaizdingieji veiksmažodžiai. Jų vertimo į prancūzų kalbą tyrimas parodė, kad vertėja U. Karvelis stengėsi perteikti ištraukos veiksmažodžių semantiką, todėl dažnai rinkosi vaizdingus sinonimiškus, literatūros tekstuose ir šnekamojoje prancūzų kalboje dažniau vartojamus konkretesnės reikšmės veiksmažodžius. *Sinonimo parinkimo strategija* (ji sudaro apie 90 proc. vaizdingųjų ištraukos veiksmažodžių vertimo pavyzdžių) leido adekvačiai perteikti semantinį turinį ir teksto vaizdingumą:

(15) Vėjai su sparnais pamaži jau pradeda mūdraut

Ir šilumos atstankas išbaidydami **šlamščia**. (Donelaitis 2002: 65)

Les vents, peu à peu, déploient leurs ailes à maléfices,

Ils **débusquent**, chuintant, les replis de chaleurs. (Donelaitis 1992: 81)

(16) Vei laukų sklypai visur skendėdami **maudos**,

O lytus žmonėms teškėdamas nugarą **skalbia**. (Donelaitis 2002: 65)

Voici que les lopins de labour, tout noyés, **baignent**,

Sous la pluie à flots qui foule le dos des hommes. (Donelaitis 1992: 82)

(17) Tos vietelės jau visur taipo nusirėdė,

Kad jos nei žagarai sausi siūbuodami **barška**. (Donelaitis 2002: 66)

Ces abris sont tous à ce point dénudés

Que les branches ballotées **se cognent** comme bois mort. (Donelaitis 1992: 82)

(18) Žemė su visais pašaliais įmursi verkia,

Kad mūsų ratai jos išplautą nugarą **drasko**. (Donelaitis 2002: 65)

La terre, aux quatre coins détrempée, pleure,

Que nos roues **lacèrent** son dos lessivé. (Donelaitis 1992: 82)

Skaitant „Rudens gėrybes“ galima pastebėti, kad K. Donelaitis yra linkęs sustiprinti vaizdinguosius veiksmažodžius pusdalyviais („išbaidydami šlamščia“ (15 pav.), „siūbuodami barška“ (17 pavyzdys), „pleškėdami teška“ (13 pavyzdys)), detalizuoti aprašomo veiksmo atlikimą. Stengdamasi išlaikyti veiksmažodžiais perteikiamą ištraukos vaizdingumą, vertėja rinkosi: a) *sinoniminį veiksmažodį, einantį kartu su pusdalyviu* (pranc. *gérondif.* „**débusquent, chuintant**“ (15 pavyzdys), **gicle en grésillant** (13 pavyzdys) ir kt.), b) *sinoniminį veiksmažodį ir dalyvį*, charakterizuojantį to paties sakinio daiktavardį („les lopins de labour, **tout noyés, baignent**“ (16 pavyzdys), „les branches **ballotées se cognent**“ (17 pavyzdys), ir kt.), c) *sinoniminį veiksmažodį* ir kitame sintaksiniame dėmenyje esantį *prielinksninį daiktavardinį junginį* („la pluie **à flots qui foule** le dos des hommes“ (16 pavyzdys) arba d) *tik sinoniminį veiksmažodį* („drasko“ – „**lacèrent**“ (18 pavyzdys)). Norėdama perteikti verčiamos ištraukos prasmę ir stilistinę poveikį, prancūzų vertėja buvo atidi vaizdingiesiems veiksmažodžiams ir apskritai stilistinei teksto reikšmei. Priimtus vertimo sprendimus ji meniškai siejo su eiliuoto kūrinio skambesiu ir per paprasčiausius kasdienybės veiksmus ir vaizdus artėjo prie senosios lietuvių kultūros.

Išvados

Išnagrinėjus K. Donelaičio „Metų“ ištraukos stilistiškai reikšmingų mikrostruktūrinių vienetų (deminutyvų, kultūrinių realiųjų ir vaizdingųjų veiksmažodžių) vertimą į prancūzų kalbą, galima daryti kelias išvadas:

1. Versdama mikrostruktūrinius teksto vienetus vertėja daugiau paisė stilistinių nei kultūrinių teksto reikšmių, stengėsi priartinti tekstą prie šiuolaikinių prancūzų skaitytojų, neturinčių daug informacijos apie XVIII amžiaus lietuvių kultūrinį kontekstą. Atsidūrusi eilėdaros gniaužtuose, vertėja siekė teksto skambesio, todėl neišvengiamai turėjo atsisakyti kai kurių stilistiškai ir kultūriškai reikšmingų teksto kalbos priemonių.
2. Nors straipsnyje aptariamos tik 68 iki šiol turimos „Rudens gėrybių“ vertimo į prancūzų kalbą eilutės, palyginti dažnokai aptikti kultūrinių lietuvių reikšmių neutralizavimo atvejai taikant semantinės distribucijos keitimo, praleidimo ir kultūrinio aktualizavimo strategijas leidžia teigti, kad vertėja iš anksto buvo numachiusi „atvesti autorių pas skaitytoją“. Šį požiūrį galėjo lemti poezijos leidinio specifika, t. y. juo keliamas tikslas supažindinti prancūzų skaitytojus su žinomais lietuvių poezijos kūriniais ir jų ištraukomis. Juk K. Donelaičio kūrinio ištraukos vertimas buvo spausdintas kartu su

14 SCHLEIERMACHER, Friedrich. Des différentes méthodes de traduire (traduit de l'allemand par A. Berman). *Les tours de Babel. Essais sur la*

traduction. Mauvezin, 1985, p. 299.

15 MEL'CUK, Igor. Théorie du langage, théorie de la traduction. *Meta*, 1978, vol. 23, nr. 4, p. 293.

S. Neries, B. Sruogos, Maironio, N. Miliauskaitės, J. Aisčio ir kitų autorių eilėraščių vertimais. Keliant pažintinį vertimo tikslą ir stengiantis nepažeisti eiliuoto teksto vientisumo, K. Donelaičio „Rudens gėrybių“ ištraukos vertime buvo priimti keli etnocentriniai vertimo sprendimai, anuluotos kai kurios lietuvių kultūrinės reikšmės.

- Suprantama, kad eiliuoto meninio kūrinio ištraukos vertimas iš dalies riboja vertėjos laisvę ir apsunkino kultūrinę transpoziciją. Viso kūrinio vertimas iš holistinės perspektyvos galėjo lemti kitus vertimo sprendimus. Tačiau remiantis tyrime nustatytais K. Donelaičio „Metų“ ištraukos vertimo į prancūzų kalbą strategijomis galima manyti, kad jei vertėja būtų nutarusi versti visą „Metų“ poemą, greičiausiai vis tiek būtų pasukusi didesnės kultūrinės adaptacijos linkme.

Šaltiniai ir literatūra

- BIDAUD, Samuel. Sur la perte de vitalité du dix-minutif en français. *Revista de Filologia Románica*, 2012, 29: 1, p. 51–58.
- CORDONNIER, Jean-Louis. *Traduction et culture*. Paris, 1995.
- DONELAITIS, Kristijonas. Les bienfaits de l'automne (traduit par Ugnė Karvelis). *Poésie 92. Revue bimestrielle de la poésie d'aujourd'hui* (Paris), 1992, p. 81–83.
- DONELAITIS, Kristijonas. „Metai“ ir pasakėčios. Vilnius, 2002.
- DONELAITIS, Kristijonas. *Las estaciones del año* (traducción de Carmen Caro). Sevilla, 2013.
- FRADIN, Bernard. Le traitement de la suffixation en -et. *Langages. Quoi de neuf en morphologie?* (Paris), 2003, nr. 152, p. 51–77.
- GADAMER, Hans-Georg. *Istorija. Menas. Kalba*. Vilnius, 1999.
- GERZYMISCH-ARBOGAST, Heidrun; MUDERS-BACH, Klaus. *Methoden des wissenschaftlichen Übersetzens*. Tübingen, 1998.
- GERZYMISCH-ARBOGAST, Heidrun, FLEDERMANN, Ingrid. Methodik des wissenschaftlichen Übersetzens. In GIL, A.; HALTER, J.; STEINER, E.; GERZYMISCH-ARBOGAST, H. (Hrsg.). *Modelle der Translation. Grundlagen für Methodik, Bewertung, Computermodellierung*. Frankfurt am Main, 1999, p. 287–323.
- HERBULOT, Florence. Le Régime spécial ou l'enseignement de la traduction en français à partir d'une langue « exotique » que l'enseignant ne connaît pas. In ISRAËL, F.; LEDERER, M. *La Théorie Interprétative de la Traduction III (de la formation à la pratique professionnelle)*. Paris; Caen, 2005, p. 95–101.
- LEONAVIČIENĖ, Aurelija. *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas: mokslo monografija*. Kaunas, 2014.
- MEL'CUK, Igor. Théorie du langage, théorie de la traduction. *Meta*, 1978, vol. 23, nr. 4, p. 271–302.
- MELNIKIENĖ, Danguolė. Onomasiologinis neekivalentiškumas ir jo traktavimas lietuviškuose dvikalbiuose žodynuose. *Verbum*, 2010, t. 2, p. 46–54.
- POLO, Cristof. Šiltųjų kraštų Donelaitis: kaip Metai surado vietą ispanų kalboje. *Knygų aidai*, 2014, nr. 1, p. 10–12.
- RICŒUR, Paul. *Apie vertimą*. Vilnius, 2010.
- SCHLEIERMACHER, Friedrich. Des différentes méthodes de traduire (traduit de l'allemand par A. Berman). In *Les tours de Babel: Essais sur la traduction*. Mauvezin, 1985, p. 277–347.
- VINAY, Jean-Paul; DARBELNET, Jean. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction*. Paris, 1997.
- ZUPERKA, Kazimieras. *Stilistika*. Šiauliai, 2001.

Summary

Contemporary translation theory defines translation as interlinguistic and intercultural communication, whereas the text is viewed as a complex semantic whole, where the meaning expressed by words does not always coincide with the associations implied by the meanings. The new contemporary paradigm of translation studies focuses on the cultural associations implied by texts and the cultural aspect of translation. Contemporary translation studies, which are more and more inclined towards cultural studies, are developing into an interdisciplinary and hybrid science in the periphery of linguistics, literature, and sociology.

The article analyses microstructural units of text, their cultural interpretation and translation strategies of the translation into French of the excerpt from "The Seasons" written by K. Donelaitis. The material of the analysis is an excerpt from "The Autumn's Riches", which is a part of the poem "The Seasons" written by K. Donelaitis, and its translation. This part of the poem was published in the journal "Poésie 92. Revue bimestrielle de la poésie d'aujourd'hui" in 1992, in Paris. The excerpt was translated by Ugnė Karvelis who was a native French speaker. Discussion about microstructural units of text (diminutives, culture-specific items, vivid verbs) and results of their contextual translation is based on perceptions of various translation theorists (M. Lederer, J.-L. Cordonnier, H. Gerzymisch-Arbogast, I. Fleddermann, Mudersbach K. and others) and representatives of phenomenological and hermeneutical philosophy (Gadamer, P. Ricoeur). The analysis was made using the methods of quantitative and contrastive analysis of translation.

The results of the translation analysis show that the translator of the excerpt from Lithuanian classic work paid greater attention to the stylistic meanings than the specific cultural meanings of the text and tried to adapt the text to the modern French reader who has little information about the context of Lithuanian peasant life in the eighteenth century, in the age of Enlightenment. Frequent cases of Lithuanian cultural meanings' neutralization using strategies of *semantic distribution change*, *omission* and *cultural actualisation* show that these translation strategies were chosen due to some circumstances. They were chosen because of versification of the work and translator's aim to make the French language sound more natural and due to the preconceived approach to adapt the literature of the previous epoch to the modern reader. The translation of the excerpt from K. Donelaitis work balances between loyalty to the original meanings (such as vivid verbs) and freedom to neutralize or to adapt cultural meanings of the text (e.g. culture-specific items). The translation of the excerpt from the poetical work complicates the process of cultural transposition and sometimes does not properly associate a part with a whole. These reasons may influence solutions of the translation. However, according to dominant translation strategies of the analysed extract, one can assume that if the translator had decided to translate the whole poem "The Seasons", she would probably have chosen the way of cultural adaptation.

Įteikta 2014 m. gruodžio 19 d.

Priimta 2015 m. kovo 28 d.